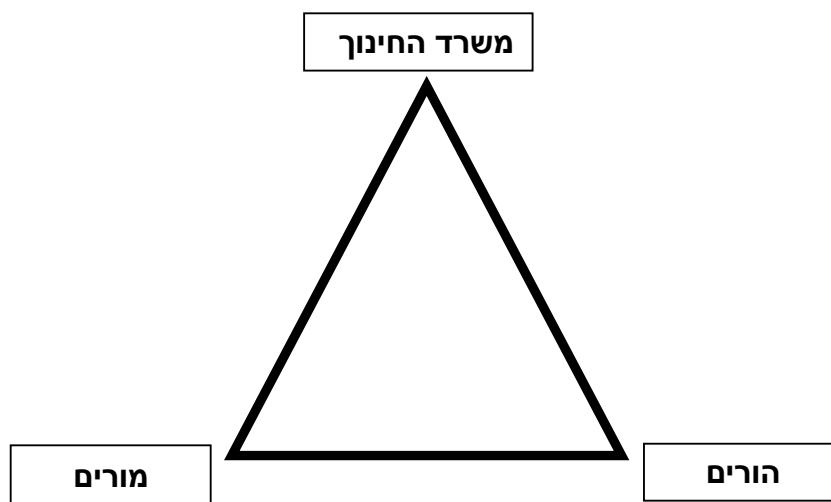

ההורים

פרק זה הינו הפרק הראשון מתוך נייר עמדה כולל בנושא:
"משמעת, אחריות ומנהיגות במערכת החינוך" – מאת מאיר בכור

הקדמה

אפשר לתאר את הגורמים המשפיעים ומעצבים את הצעיר כתלמיד, חבר, ואזרח לעתיד, כמשולש שקודקודיו מציינים את גורמי הסמכות האחראיים על הנחלת הערכים עליהם מושתתת חברה מתוקנת, ועל ביסוס המשמעת ואכיפתה:

נייר עמדה זה מציע שינוי משמעותי בגישה החינוכית של ההורים, המורים ומשרד החינוך ומדגיש את חשיבות לקיחת האחריות והפגנת מנהיגות, תוך שיתוף הפעולה של גורמים אלה במאבק באלימות ובתחושת אבדן השליטה על הדור הצעיר.

בכתיבת נייר עמדה זה, אני מביע את דעתי האישית בלבד, ואין לי שום כוונה לפגוע באיש ו/או במוסד כלשהו. בכוונתי לעזור ולקדם את נושא המשמעת והאחריות בחינוך במדינת ישראל.

עבורי, החינוך הוא משימה לאומית ראשונה במעלה.

המצב הקיים והצעות לתיקון (מצוי מול רצוי)

למותר לציין כי, כמי שמתחילים ראשונים בחינוך ילדיהם, תפקיד ההורים בעיצוב אופיו של הילד הוא קריטי ואין לו תחליף. הכל בעצם מתחיל בחינוך בבית. צריך לזכור שילדים לא אומרים ועושים "ככה סתם" - ילדים אומרים ועושים בהתאם למה שהם לומדים, רואים, ושומעים מההורים בבית.

ידוע שאישיותו הבסיסית של הילד מתעצבת בין "גיל אפס" לבין גיל שש.

לכן, עליכם ההורים, המשפיעים הראשונים, מוטלת האחריות לכוון את ילדיכם בכל התחומים, לתמוך בהם, לאתגר ולדרבן אותם.

ההורים הם אלה שאחראים ישירות למתן דוגמא אישית, להצבת הגבולות, להנחלת הרגלים, למניעת אלימות, לצמיחתו האישית ולמימושו העצמי של ילדם והם שיביאו בסופו של דבר, לעיצוב דמותו.

האחריות המוטלת על ההורים כמחנכים לחיים של ילדיהם היא משמעותית וגדולה במיוחד: על-מנת לתת תחושה לגודל האחריות הנ"ל, ריכזתי רשימה חלקית של נושאים וכישורי חיים שההורים מנחילים לילדיהם (ושמחובתם להנחיל), כבר מגיל צעיר מאוד, לפני הגעתם לביה"ס, וכן בתחילת דרכם בביה"ס. את רשימת הנושאים הנ"ל ניתן למצוא בנספח ג'.

ההורים אינם יכולים להתחמק מכך - חינוך מתחיל בבית, ובעצם מרגע שהילד נולד. לכן חשוב ביותר להחזיר את ההורים למעגל העשייה החינוכית ולשלבם בתהליך המערכתי עם דגש על תפקידם בהנחלת המשמעת, ולקחת האחריות.

להלן מספר בעיות בולטות בגישה ההורית של היום והתייחסותי אליהן:

ביקורת עצמית ודוגמה אישית

אנחנו המבוגרים, נמצאים כל הזמן תחת זכוכית המגדלת של ילדינו, ולכן יש חשיבות רבה לדוגמה האישית שאנחנו נותנים לילדינו. החל מגיל קטן הם מחקים אותנו ואת ההתנהגויות שלנו, ומטמיעים אותן עד שהן הופכות לשלהם.

זכרו!! ילדכם יפנים את התנהגותכם במצבים שונים וישחזר אותה בעתיד במצבים דומים בהם ייתקל, בחברה ובתא המשפחתי שיקים: " ילד רואה - ילד עושה", "ילד שומע - ילד עושה" (ובמיוחד מה שהוא רואה ושומע בבית).

לכן חשוב במיוחד להדגיש את המסר: קודם כל תהיה אתה בסדר ואחרי זה תבוא בטענות לכל העולם. כל אחד יכול וצריך לקחת אחריות קודם כל על עצמו ועל מעשיו! (זה נכון בכל תחומי החיים ולא רק בנושא מערכת החינוך).

בכל מקרה, לפני שאתם באים בטענות למערכת החינוך, מומלץ להסתכל ראשית במראה ולשאול: האם אתם כהורים הייתם בסדר ומילאתם את תפקידכם, איזו דוגמה אישית נתתם לילדיכם? ראשית תהיו אתם בסדר ודרשו מעצמכם מה שאתם דורשים מילדיכם, ורק לאחר מכן תוכלו לבוא בטענות לאחרים.

הורים כחברים של ילדיהם

כיום קיים מצב מוזר ואבסורדי - הורים מעדיפים להיות חברים של ילדיהם, במקום להיות הוריהם.

חלק ניכר מההורים עסוקים כל-כך בעבודתם ובמרוץ לבניית קריירה, חלקם על-מנת לשרוד, וחלקם על-מנת "לעשות יותר כסף". אין להם מספיק זמן להיות עם הילדים - מצפונם ורגשי האשמה שלהם פועלים שעות נוספות, ולכן הם יעשו הכל כדי לפצות את הילד ולנסות להיות חברים שלו.

הם נמנעים ככל האפשר מהצבת גבולות לילדים, אינם מסוגלים לחנך אותם, ואפילו מפחדים מהם. הורים אלה נותנים גיבוי אוטומטי ומוחלט לילדיהם, גם כאשר אין הצדקה לכך. הם מצפים מהמורים שימלאו את מקומם כהורים ויחנכו את הילדים, במקום שבו הם עצמם נכשלו ו/או ויתרו. כאשר המורים אינם מצליחים במשימה, באים אליהם ההורים בטענות.

כך קורה שדווקא הורים אלה גורמים את הנזק הגדול ביותר לילדיהם (כמובן שלא במתכוון).

יש הורים המגדילים לעשות ומנסים לא רק להיות חברים של ילדיהם, אלא גם מאמצים את הגישה הדמוקרטית בביתם.

דמוקרטיה היא ערך חשוב, אלא שיש בתים רבים בהם הוא מעוות עד כדי אנרכיה: הרעיון שהחלטות מתקבלות לאחר דיון משותף של כל בני הבית, ובהסכמת כולם, הפך בבתים רבים לאנרכיה בה לא מתקבלת שום החלטה, אלא אם הילד מסכים לה.

ילדים מקבלים את המסר שהם מרכז הבית ואחר-כך, בבית הספר, כל דבר הנעשה בניגוד לדעתם או רצונם, נתפס על-ידם כלא לגיטימי וכפגיעה בזכויותיהם.

לדעתי, לא רצוי ואפילו אסור שההורים יהיו חברים של ילדיהם. התנהגות זו פוגעת בסמכות ההורית, מבלבלת את הילד מבחינת הגדרת התפקידים בתא המשפחתי ומקשה על ההורים לחנך. אתם אבא ואימא ולא חברים של ילדיכם, אתם לא באותו הגיל ומה לעשות - אתם לא "באותו ראש", וכל ניסיון של הורה "להבין" את הדור של ילדיו נתקל בהתנגדות מצידם - מסתבר שזה טבעי - ההורים נתפסים לעיתים בעיני הילדים כמושנים ולא בעניינים, ואנו כמבוגרים חייבים להיות מודעים לכך ולקבל זאת.

כמו כן, מומלץ להורים לא לתת "גיבוי אוטומטי" לילדיהם. הורים צריכים לקבל את העובדה שלא תמיד הילד שלהם צודק, וכמבוגרים אחראיים עליהם לבחון קודם כל את העובדות. ייתכן שיסתבר כי דווקא דבריו ו/או מעשיו של הילד אינם סבירים ואינם מוצדקים. ההורים צריכים ללמד את הילד, ולהדגיש בפניו כל פעם, כי בכל עימות יש לשמוע את שני הצדדים ורק אז לשקול כיצד להגיב. כיצד ילמד הילד מטעויות, כיצד ילמד שמותר לו לטעות ומותר לו להתנצל, אם תמיד יקבל גיבוי אוטומטי?

מתן גיבוי אוטומטי לילד עלול גם להעביר מסר לא חינוכי, כמו למשל אישור שהורים נותנים לילד כדי לחפות על חיסור בלתי מוצדק שלו מבית הספר. כך לומד הילד - בגיבוי הוריו - שזה בסדר "לעבוד" על המורים ושהשקר משתלם.

שתי דוגמאות שכיחות לכך:

- מתן אישורי "מחלה" על-ידי ההורים. בחוזר מנכ"ל תשס"ג 1 (א) מצויין כי "על היעדרות של עד ארבעה ימים יש להמציא אישור מההורים שבו תפורט סיבת היעדרות". תלמידים מנצלים היתר זה על-מנת לחמוק מחישוב המנות, ולהיעדר מבית הספר מבלי לשלם על כך מחיר.
- קביעת חופשה משפחתית באמצע שנת הלימודים – דבר הגורם לילד להחסיר ימי לימודים שלא לצורך ומנוגד לתקנות משרד החינוך. (עפ"י תקנות משרד החינוך, אין לתכנן נסיעה לחו"ל, טיולים וחופשות משפחתיות, ע"ח ימי לימוד). יש לזכור, כי בכל היעדרות כזו, האחראיות על השלמות לימודיות מוטלת על התלמיד והוריו בלבד. אין ביה"ס מחויב לעשות מבחנים חוזרים ו/או לדחות מועד הגשה של עבודות נדרשות.

אני מוכן לתמוך ולתת גבוי לילדיי, אבל לא באופן אוטומטי - הם צריכים לדעת מראש מהם הקווים האדומים שלי כהורה ולדעת כי אם יעברו את הקווים, יאלצו לשאת בתוצאות.

ילדים ללא גבולות

ילדים בודקים כל הזמן האם ניתן לפרוץ את הגבולות שלנו - זה חלק מהיותם ילדים, חלק ממאבקם לגדילה ולעצמאות, זה "תפקידם".

תפקידנו, כמבוגרים אחראיים, הוא לעמוד על המשמר, לסמן להם את הקווים האדומים ולהיות עקביים בשמירה על קווים אלו.

עלינו להציב את הגבולות ולעמוד מאחוריהם, לא לוותר בקלות ולא לאפשר לילדים להזיז את הגבול שנקבע על ידינו (מי לא שמע את אחד מילדיו /או מבני הנוער אומר "טוב, ניסיתי").
מאוד חשוב להיות עקביים בדרישותינו.

הילדים שלנו זקוקים לגבולות ברורים – גבולות עוזרים "לעשות סדר" בעולם האינטנסיבי, התחרותי והאכזר לפעמים - גבולות ומשמעת יכולים לעזור לקבל החלטות נכונות מול פיתויים ולחץ חברתי. כשאין גבולות ברורים, קל יותר להיסחף ולאבד כיוון.

נדמה כי חלוקת התפקידים שהייתה ברורה מאד בעבר, הלכה והיטשטשה במהלך השנים, עד כדי כך שהיום יש הורים שמתעלמים מתפקידם לחלוטין, ואלו שמנסים עדיין למלא את תפקידם כמציבי הגבולות ובעלי הסמכות – נתקלים בקשיים גדולים ליישם זאת מול הילדים של היום.

יש לקרוא להורים לחזור ולקחת אחריות על החינוך של ילדיהם, לקחת חזרה לידיהם את הסמכות ההורית ולא לפחד להציב גבולות.

אם יש הורים שמתקשים בכך – על המערכת למצוא מסגרות ללמד אותם, להנחותם ולתמוך בהם, לקיים סדנאות, משחקי תפקידים וכו'.

מעל לכל – יש להחזיר להורים את הלגיטימיות של הצבת הגבולות, של אמירת "לא" לילדיהם, ושל הטלת עונשים במקרה הצורך (כאלה שיהיו רלוונטיים למעשה ויעילים למניעת חזרה על המעשה).

יש לעשות הכל כדי להחזיר את הסמכות ההורית ואת הלגיטימיות של הדרישה לכיבוד הורים.

אלימות מילולית ופיסית

האלימות היא חלק בלתי נפרד מתחלואיה של החברה הישראלית ויש לכך סיבות רבות, שקצרה היריעה מלפרטן.

מתרבים והולכים המקרים של פגיעה פיזית של הורים במורה, במנהל ביה"ס, ברופא מחלקה בבית חולים, בעובדי ציבור, בעובדים סוציאליים, בשוטרים, בפקחים ועוד. ראו את האלימות בכבישים, רציחות של בנות-זוג, רציחות של ילדים בידי הוריהם, הדקירות במועדונים, אלימות במגרשי ספורט, מעשי אונס, חיסולי חשבונות שבהם נפגעים גם אזרחים תמימים וכו'.

ומהצד שכנגד – עונשים קלים מדי וחסרי פרופורציות שמטילים השופטים על הפושעים.

האלימות הולכת ועולה ברמת אכזריותה ובשכיחותה, ומשתלטת על יותר ויותר תחומים בחיינו.

עד לאן אנחנו כחברה וכעם ניתן למצב להידרדר ??

הנוער לומד מהמבוגרים, הן בבית והן מחוצה לו, שלשרוד בחברה ובחיים אפשר רק בעזרת אלימות ובעזרת הכוח. לצערי, הרבה מאוד בעיות במדינה נפתרות רק בעזרת "להפוך שולחן", ורק החזק שולט. לכל אחד מאיתנו דוגמאות רבות מחיי היום-יום שלנו או של מכרינו, שאכן כך הוא. לצערנו, גם לבתי המשפט יש חלק נכבד בהידרדרות המצב.

לפעמים, כישלונותיו של ההורה בחינוך ילדיו והתסכול הרב הנובע מכך, מושלכים על המורים, ללא שום הצדקה. יתירה מכך, סירובם של חלק מההורים לקחת אחריות על חינוך ילדיהם, מתבטא פעמים רבות מדי בהאשמתם של המורים ובאלימות (פיזית ומילולית) של ההורים כלפי אנשי ההוראה.

בדרך זו מעבירים ההורים לילדיהם מסרים שגויים וחמורים:

- אתם אף פעם לא אשמים, זה תמיד המורה, ולכן אף פעם לא תידרשו לקחת אחריות על התנהגותכם.
- אין צורך שתתמודדו לבד עם בעיות ועימותים - תמיד נציל אתכם, לא משנה מה תעשו, תמיד תוכלו "להסתתר מאחורי הסינר" שלנו.
- הדרך היחידה לפתור סכסוכים או להשיג את מבוקשכם היא "הפיכת שולחן".

על ההורים ללמד את הילד שהוא עלול לטעות, זה לגיטימי ואנושי, ומטעויות ניתן ללמוד. התמודדות עם טעויות ותוצאותיהן היא בהחלט אחד מהכישורים לחיים שעל ילד ללמוד מהוריו. כמו כן על ההורים ללמד את הילד דרכי התמודדות, שאינן אלימות, עם חוסר הסכמה וחילוקי דעות.

חלק גדול מתגובות אלימות של ילדים ונוער נובע מתחושת עלבון של הילד. עלבון הוא תגובה למילים או מעשים של מישהו אחר כלפינו. על ההורים לדבר עם הילד על הרווח וההפסד שיש בבחירה להיעלב ועל אופציות תגובה נוספות, פרט לעלבון. המילים הנאמרות עלינו אינן בהכרח נכונות – זוהי דעתו של מישהו. מעשים הנעשים נגדנו מעידים בעצם על אופיו של העושה ולא עלינו. אם להיעלב או לא – זו כבר בחירה שלנו.

גורם נוסף לעליית האלימות בבית הספר הוא הגיבוי האוטומטי שנותנים ההורים לילדיהם מול מורים ואנשי חינוך: הלחץ שההורים מפעילים על מנהלי בתי הספר כדי שאלו יעלימו עין מוונדליזם וממעשי אלימות, ובנוסף לכך שימת הדגש על זכויות התלמיד והזנחת חובותיו, גורמים למערכת לגלות וותרנות וסובלנות יתר כלפי גילויי אלימות קטנים וגדולים. יש פחד של המערכת להתמודד בצורה חד-משמעית עם תלמידים אלימים, כיוון שהיום קל מאד לאיים על מורה או מנהל בתביעה משפטית, וכשזה קורה, איש החינוך נשאר לבדו במערכה – ללא גיבוי של המערכת. "ניצחון" של ההורה פוגע מאד בסמכויות המורה וגורם להידרדרות נוספת במצב.

ביטוח מקצועי ותמיכה משפטית למורים היו פותרים חלק מבעיה זו.

עד לפני מספר שנים, האפשרות של זימון ההורים לביה"ס די הפחידה את התלמידים, והיום לצערי, התלמידים מפחידים את המורים באמירות כמו:
"אנחנו נביא את ההורים שלנו ונראו מה הם יעשו".
"אבא שלי הוא עורך דין, תראו מה הוא יעשה לכם".

אילו קטסטרופות עוד צריכות לקרות על-מנת שנתחיל לפעול?

האם רצח תלמידה, התעללויות ופגיעות פיזיות ומיניות חמורות שבין תלמידים, ואלימות קשה כלפי מורים ומנהלי בתי-ספר אינן קטסטרופות מספיקות? מתי תתעורר המנהיגות ותעשה משהו מידי, במקום לשאול "איך הגענו למצב הזה?", "אולי נקים וועדת בדיקה?" וכו'...

פיקוח ומעורבות בחיי הילד

מהרגע בו אנו הופכים להורים, אנו נדרשים לאתגר הבלתי פוסק של איזון בין חינוך הילד לעצמאות, לביטחון עצמי, לקבלת אחריות ולצמיחה אישית, לבין המשך המעורבות שלנו בחייו, ברמה שתאפשר השגחה וזיהוי של מצוקות וסכנות.

מצד אחד, עלינו לשחרר ולתת לו את התחושה שאנו סומכים עליו, אך מצד שני עלינו להמשיך לפקח ולוודא שאכן ניתן לסמוך עליו ושהוא מסוגל לעמוד בלחצים המתגברים של הסביבה ויודע להתמודד איתם.

הבעיה חריפה יותר כיום. הילדים של היום גדלים עם פחות גבולות ופחות סמכות הורית מחנכת. הם דורשים יותר עצמאות, דורשים יותר שמירה על פרטיותם, ומעזיזים להגיד "לא" להוריהם, היכן שאנחנו כילדים מעולם לא הרשינו לעצמנו.

אנו נחשפים יותר ויותר לסכנות אמיתיות ומוחשיות שבגלישה באינטרנט, של השימוש ברשתות החברתיות והחשיפה לתכניות הטלוויזיה והכבלים. אפילו ערוצי הילדים והפרסומות המיועדות לילדים עמוסים בתכנים של אלימות, מין, תככים, תכנות, וחוסר כבוד לחוק וסדר.

כיוון שהסכנות להן חשופים הילדים היום רבות יותר ואולי חמורות יותר, ומכיוון שהילדים של היום הינם בעלי תעוזה רבה יותר ולפעמים חשים בטחון מוגזם בעצמם ("לי זה לא יקרה"), עלינו ההורים לנקוט, בליט ברירה, באמצעים וצעדים חמורים יותר מתמיד, על מנת להבטיח את ביטחונם של ילדינו.

מובן, שפתיחות ואמון בין הורים וילדים הם הבסיס הטוב ביותר המאפשר שמירה על האיזון בין כיבוד עצמאותו ופרטיותו של הילד לבין הצורך במעורבות ובפיקוח עליו.

דרך אחת לבניית פתיחות ואמון היא להרגיל את הילד, מגיל צעיר מאוד, לשוחח עם הוריו, באופן קבוע על הנעשה בגן ובביה"ס - על רגשות, על אכזבות, על הצלחות, על חברים, על בנות ובנים, על משחקי החצר ועל לחצים חברתיים שהוא נתקל בהם. ככל שנתחיל במנהג זה בגיל צעיר יותר, יתרגל הילד לספר על הדברים שהוא חוֹה, יהיה פתוח יותר עם הוריו, ויש לקוות שלא יסתיר מהם דברים. כמו כן, יש להרגיל את הילד מגיל צעיר לעדכן, לפחות את אחד ההורים, לאן ועם מי הוא הולך וכמובן על כל שינוי בתכניות אלו.

יש לציין כי פעמים רבות, שוכחים אנו ההורים, את חשיבות השימוש בחיזוקים חיוביים, להם יש השפעה יעילה ומבורכת בחינוך הילד. ילד צריך ללמוד לשאת בתוצאות מעשיו: כאשר מעשיו ראויים ו/או מוכיחים שיפור בהתנהגותו הוא יקבל על כך חיזוק חיובי, לעומת זאת – כאשר מעשיו אינם מקובלים ופוגעים באחרים, עליו לשאת בתוצאות, כלומר יוטלו עליו סנקציות או עונשים. לפעמים, שימוש בסמנטיקה אחרת מהמילה "עונש" יכולה לעשות את ההבדל, למשל: ילד שהכה ילד אחר לא ייצא לטיול השנתי כדי להגן על הילדים האחרים בפניו, עד שיוכיח שאינו מכה יותר ושאר הילדים יכולים להרגיש בטוחים בנוכחותו – ולא כעונש.

רצוי מאוד שתהיה אחידות בין ההורים בדרך החינוך של ילדיהם. יש להימנע ככל האפשר מלשחק את משחק "השוטר הטוב והשוטר הרע", משחק המעביר מסרים לא ברורים לילדים ואף "מקבע" את ההורים על התפקיד שלקחו על עצמם. בכל מקרה, לא מומלץ "לשבור זה את מילתו של זה" בפני הילדים, גם אם באותו הרגע נראה שההוראה שניתנה על ידי אחד ההורים לא הייתה נכונה מבחינה חינוכית.

בניית האמון בין הורים וילדים אינה משימה קלה – זהו תהליך ארוך העומד במבחן פעמים רבות. אם הצליחו ההורים לבסס פתיחות ואמון עם הילד – אשריהם! אך במקרים רבים אין ההורים מצליחים לבסס פתיחות ואמון במידה מספקת, ולכן - כהורים אחראיים, עלינו לעשות הכל כדי לדעת עם מי הילד מתחבר, עם מי הוא נפגש, עם מי הוא יוצא, ובגיל מאוחר יותר לאיזה מסיבות ומועדונים הוא הולך, באילו אתרים הוא גולש באינטרנט, עם מי הוא מתכתב, האם הוא מעשן ושותה, האם צורך חס-וחלילה סמים. חשוב להיות ערניים לשינויים במצבי הרוח שלו ולנסות לאתר את מקורם.

למרות שאולי יש בחלק מהצעדים המוצעים פגיעה מבוקרת בפרטיות וייתכן כי חלק מהצעדים ודרכי הפעולה המוצעות על-ידי ישמעו לכם קיצוניים – בעיני אלו צעדים הכרחיים. יש לדעתי לבצע שינוי רדיקאלי בגישה ו"להחליף דיסקט" בדחיפות. אנו נמצאים כיום בפני מצב חירום, וכשמגיעים למצבים קיצוניים, אין לפעמים ברירה אלא לנקוט בצעדים קיצוניים על-מנת להחזיר את המצב לאיזון: כדברי הפסיכולוג גיל ונטורה – "דעו להיות קיצוניים לפני שתגיעו לקצה".

כמובן שמידת הקיצוניות של הצעדים שיינקטו תלויה באופיו של הילד, בהתנהגותו ובמידת האמון הקיים בינו לבין הוריו. כך למשל, ניתן לנסות לקבוע את הגבולות מתוך הסכמה ותוך שיתופו של הילד (למשל "לנהל משא ומתן" עד איזו שעה מותר לו לבלות, במקום לקבוע לו את השעה באופן חד-צדדי).

טלוויזיה ומחשב

כצעד ראשון מומלץ להורים להוציא את המחשב האישי מחדרו של הילד ולשים אותו באזור "ציבורי" יותר של הבית.

יש לשים לב במיוחד להתכתבויות של הילד עם זרים ולהבהיר לו את הסכנות שבמסירת פרטים אישיים עליו ועל משפחתו, ועל הסכנה שבקביעת פגישה עם מישהו זר שמתכתב איתו. שמענו על הרבה מקרים של נוכלי מין, עם לשון חלקלקה, המתחזים באינטרנט ובפייסבוק לנערים ומפילים ברשתם נערים ונערות מתבגרים. חשוב לזכור כי היה אף מקרה שנגמר ברצח של נער שפותה להיפגש עם מחבלת, איתה התכתב באינטרנט ללא ידיעת ההורים.

גם תכניות הטלוויזיה הן בעייתיות, בלשון המעטה, ועל ההורים לפקח היטב אילו תוכניות רואה הילד.

כאשר לילד יש טלוויזיה בחדרו, על ההורים להקפיד שהוא צופה בה כשדלת החדר פתוחה ורצוי להיכנס מדי פעם לבדוק באיזו תכנית הוא צופה.

כדאי וחשוב להשתמש בתוכנות סינון ופיקוח שקיימות היום ובנוסף, ניתן להגיד לילד בקול ברור, צלול, וחד משמעי "מצטער, התוכנית הזו היא לא בשבילך".
תתפלאו – בדרך-כלל זה עובד והוא מבין, ובמידה ולא - אז אין לו ברירה – אתם עדיין הקובעים בבית.

כמו כן מחקרים מראים כי צפייה מרובה בטלוויזיה ושימוש מוגבר במחשב פוגעים ביכולות המוח, פוגעים בכישורים החברתיים של הילדים ועלולים ליצור בעיות פסיכולוגיות חמורות יותר בהמשך. כדאי לחשוב על הגבלת השעות בהן מבלה הילד מול הטלוויזיה והמחשב.

מעורבות בחיי בית הספר

הכניסה לבית הספר הינה שינוי גדול ומשמעותי בחייו של הילד ועל ההורים להיערך לכך. עליהם להראות מעורבות, לעודד אותו להצלחה בביה"ס, להסביר את החשיבות של התרגול ושל שיעורי הבית להצלחה בלימודים (אין "הוקוס פוקוס"), לתמוך ולהעניק לו כלים להתמודד עם הסביבה החדשה, עם המטלות החדשות ועם הלחצים והקשיים החדשים.

החל מכיתה א' ובשנים הראשונות של ביה"ס, חשוב להתעניין בשיעורי הבית שמקבל הילד, ולהיות זמינים לעזור עם שיעורי הבית, במידה והילד יבקש. שיעורי הבית ועשייתם הם בעצם תחום האחריות של הילד, וזהו מסר שחשוב להעביר לו, אך יחד עם זאת יש להיות עם יד על הדופק - יש לפקח על עשיית שיעורי הבית, להרגיל אותו להכין אותם מוקדם ולהשתדל לא לדחות אותם (בוודאי שלא לעשות אותם כשהטלוויזיה דלוקה ברקע). חשוב לבדוק מדי פעם אם כשהילד אומר שאין שיעורים זה אכן כך. חשוב שהורה יידע מתי יש לילד מבחן ולוודא שהוא מתכונן אליו. זכרו שלא תמיד קל לילד לקבל את העזרה מהוריו, ולכן במקום להגיע לעימות ולטונים צורמים, עדיף לפעמים להציע לו לבקש עזרה מחבר או להביא גורם חיצוני אחר שיעזור לו.

בנוסף, חייבים ההורים להקפיד להגיע לאסיפות הורים ולהיות בקשר עם המחנך - עליכם לזכור כי המורה רואה את ילדיכם בסביבה שונה ובמצבים שאתם אינכם יכולים לראות, וחשוב לקבל תמונה עדכנית ושלמה יותר על התנהגותו.

הישיבה בכיתה, הצורך להקשיב למורה והצורך לראות ולהעתיק את הכתוב על הלוח, כל אלה מעלים לפעמים בעיות חדשות, שלהן ההורים לא היו מודעים לפני כן - ליקויי ראייה ושמיעה, בעיות בקריאה, בעיות בקשב וריכוז, בעיות בארגון וכו'. נדרשת תשומת לב, הן של ההורים והן של המורים, על-מנת לגלות את הליקויים מוקדם ככל האפשר ולהתחיל לטפל בהם בזמן, ועל-ידי כך להקטין ולמנוע את תסכולו של הילד. בעיות אוריינות למשל, "הולכות" עם הילד לאורך כל שנות לימודיו במקצועות הלימוד השונים - לדוגמא, מורים למתמטיקה, מזהים בעיות באוריינות אצל תלמידיהם, המקשות עליהם לפתור בעיות מילוליות.

כאשר ילדיכם נעזר בהסעה להגיע לביה"ס וחזרה הביתה, עליכם לבדוק שרכב ההסעה הוא בטיחותי שעבר טסט ושיש בו חגורות בטיחות. יש לבדוק אם לנהג יש ניסיון מוכח בהסעות תלמידים ואם יש לו המלצות טובות.

כאשר אתם שולחים את ילדיכם לחוגים באחריותכם לבדוק מי המדריך בחוג – האם יש לו הסמכה מקצועית מתאימה, מה הרקורד שלו, וכמובן כיצד הוא מתנהג ויוצר קשר עם הילדים. יש לבחון גם את בטיחות המקום בו מועבר החוג, והאם יש ביטוח צד ג' למפעיליו.

בגיל מאוחר יותר, אם הילד הולך למכון כושר יש להקפיד שהוא מקבל אישור רפואי מתאים ושבמכון יש הדרכה מקצועית הולמת.

גיל ההתבגרות

בגיל בוגר יותר הצבת הגבולות והפיקוח הופכים קשים יותר - ויחד עם זאת חשובים יותר מתמיד:

חייבים להציב לנוער גבולות ברורים ולקבוע סנקציות ברורות כאשר הגבולות נפרצים. כל עוד הם גרים בבית, הם כפופים לחוקי הבית שאותם קובעים ההורים. למרות שהם זכאים לפרטיותם, עליהם לדעת שלהורים יש את הזכות להיכנס לחדרם, לבדוק מדי פעם בתיקיהם ובמגירותיהם, וזאת במקרים מיוחדים כמו אם יש חשש לשימוש בסמים ו/או אלכוהול או כאשר יש חשש למצבם הנפשי.

חשוב לדעת עם מי הם מבלים, וכיצד הם מעבירים את הזמן (גם ואולי בעיקר בחופשות). רצוי להגיע לסביבת המועדונים בהם מבלה הנוער ולהתרשם מהאנשים, מהאווירה ומהסביבה. חשוב שהורים יהיו מודעים לכך שיש נערות היוצאות מהבית עם לבוש שמרני ולוקחות בשקית מערכת לבוש "אחרת" לבילוי.

החופשות מבית הספר מועדות לפורענות – בחופשות בני הנוער מבלים עד מאוחר, מתעוררים רק בצהרים ולא תמיד יודעים כיצד להעסיק את עצמם בין לבין. הם מתחילים להשתעמם, ואז מתחילים בשתיית אלכוהול, יושבים בגנים ומפריעים לשכנים, ומגיעים לעתים לחילופי מכות ודקירות בינם לבין עצמם ו/או נטפלים לעוברי אורח. לאור האמור לעיל בחופשות יש להורים תפקיד חשוב אפילו יותר מהרגיל, ועליהם להגביר את הפיקוח והמעורבות: לדוגמא - כיום יש קבוצות הורים המתארגנות ומסיירות בלילות במקומות בילוי של הנוער בניסיון לאתר מוקדי פורענות ולטפל בהם.

ברור שאין לעשות הכללות, חלק מהנוער יוצא לים, נפגש בקניונים, הולך לסרטים, יוצא לטיולים במסגרת תנועות הנוער, מכין את העבודות הרבות במתמטיקה שקיבל ממני.... וכו'.

זכרו, חלק מהנוער מספר היום על רגשותיו, מחשבותיו ומעלליו בפייסבוק, ובוודאי לא להורים, ולכן דרך הפייסבוק הורים יכולים ללמוד יותר על ילדם ולנסות לאתר בעיות קיימות, שבהן הוא לא משתף אותם. החברים גם הם מקור טוב לאינפורמציה וחשוב לעודד את הנער להזמין את חבריו הביתה כדי שתוכלו להתרשם מהם, לשוחח איתם ולראות את האינטראקציה בינם לבין ילדיכם.

זהו נושא רחב ובעייתי בפני עצמו ולכן בחרתי להתייחס אליו רק בהקשר למטרות נייר עמדה זה. אדגיש שמחובתם של ההורים:

- לדבר עם הילד בפתיחות על נושא המין ולהיות מקור המידע הבסיסי והאמין ביותר עבורו. עליהם לדאוג לאזן ולתקן מידע שהילד מקבל ממקורות אחרים כמו חברים, טלוויזיה, אינטרנט וכו'.
- לקחת אחריות על העברת מידע עדכני ואמין בנושא התגוננות בפני מחלות מין והגנה בפני הריון בלתי-רצוי.
- להבהיר את החשיבות של עמידה בלחץ החברתי כאשר באים לקבל את ההחלטה האם להתחיל לקיים יחסי מין ומתי.
- להבהיר שהאחריות על קיום יחסי מין בריאים ובטוחים חלה הן על הנער והן על הנערה במידה שווה.
- במקרה של הריון, הנער חייב גם הוא לשאת באחריות למרות שקל לו יותר לברוח ממנה.
- לדבר על הסכנות בנסיעה בטרמפים - במיוחד לנערות.
- להזהיר מפני סם אונס שמוסיפים במשקאות לנערות צעירות במועדונים ולהסביר כיצד ניתן להישמר מפניו.
- להבהיר לנער שאין להשפיל את הנערה איתה הוא מקיים יחסי מין בכל דרך שהיא כמו "לרוץ לספר לחבר'ה" או לנסות לסחוט אותה בעזרת פרסום תמונותיה וכו'.
- להסביר לנער שחברה אינה רכוש הפרטי, ושעליו לכבד את רצונותיה, ודעותיה.
- להבהיר לנער ולנערה שקשר בין שני אנשים יכול להסתיים, וגם אם זה כואב, אין לנסות להחזיר אותו באיומים או בכוח מכל סוג שהוא.
- להבהיר לו את החוק האוסר לקיים יחסי מין עם נערות מתחת לגיל 14, גם אם זה נעשה בהסכמה.
- לאור מקרים חוזרים ונשנים של השתתפות נערים באונס קבוצתי של נערות, יש להבהיר לנער ולנערה שקיום יחסי מין הוא דבר אישי בין שני אנשים ומחייב הסכמה של שני הצדדים. יש להסביר להם כי כאשר ההסכמה לקיום יחסי מין באה כתוצאה מלחץ חברתי, כמוהא-הסכמה וכי אין להשתתף במין קבוצתי גם אם מופעל עליהם לחץ חברתי כבד. זהו המקום לערב הורים, או מבוגר אחראי אחר שהם סומכים עליו.
- להבהיר לנער ולנערה שדלתם של ההורים פתוחה בפניהם ושחשוב שיפנו אל ההורים (או לגורם מוסמך בבית הספר) בכל בעיה חריגה או בלתי-פתירה בעיניהם, פן יהיה מאוחר.

נושא האמון ביניכם לבין ילדיכם עומד למבחן גדול כאשר הם מקבלים את רישיון הנהיגה שלהם. שוב אתם עומדים בפני הדילמה עד כמה לסמוך ולעזור לילד לפתח עצמאות ובטחון, מול הפחד הלגיטימי שיקרה לו משהו. ושוב הפתרון הוא הצבת גבולות ברורים והעמדת סנקציות ברורות לכל הפרה של אמון מצד הנער.

אין לתת לילדכם את הרכב לפני שבחנתם כיצד הוא נוהג ואת יכולתו להתמודד עם השפעת חברים שנוסעים איתו (ניתן לעשות משחק תפקידים כשאתם משחקים את החברים הלוחצים לנסוע מהר, לעקוף, לשתות וכו').

יש להזהיר אותו מפני הסחות דעת כגון החלפת תחנות ברדיו, דבור ו/או שליחת SMS בזמן הנהיגה וכדומה. לפעמים איבוד שליטה על הרכב - אפילו לרגע, יכול לגרום לאסון נוראי. יש להזהירו מפני השתתפות במרוצי מכוניות - זהו עוד לחץ חברתי שלא פשוט לעמוד בפניו.

יש להבהיר לילדכם, שאם נתתם לו את הרכב, זה כיוון שאתם נותנים בו אמון וסומכים עליו שהוא נוהג על פי החוק, שומר על מהירות מותרת, וכמובן לא שותה בשום פנים ואופן. אם יסתבר שחרג בכל דרך שהיא מהמותר, יוטלו עליו סנקציות רציניות על קבלת הרכב בעתיד (נקווה שלא יהיה מאוחר מדי).

יש לוודא כי בכל נסיעה בחברותא ייקבע מראש נהג תורן, שלא שותה אלכוהול ורק הוא נוהג. הייתי ממליץ לכם ההורים, לבטח את רכבכם בביטוח "נהג צעיר" שיהיה על שמם של ילדיכם. כך יהיה ברור, כי אף אחד מחבריהם אינו רשאי לנהוג ברכב שלכם, פרט לילדיכם.

כמו כן, כיום ניתן להתקין ברכב אביזר בטיחות המתעד את מהלך הנהיגה ואף יכול להתריע בפני ההורים כאשר הילד חורג מכללי הנהיגה הבטוחה.

אם הרכב נלקח ללא רשות וללא הסכמה מראש מההורים, עליהם להפעיל סנקציות חד-משמעיות על הילד. במקרה החמור יותר של נהיגה ללא רישיון - אין להתפשר לגבי הסנקציות, כולל הפסקת לימודי הנהיגה והפסקת המימון לכך. הילד חייב לדעת מראש את הקווים האדומים של הוריו.

כסף ופרסום כערך

בכפר הגלובלי בו אנו חיים היום, אינטנסיביות, טשטוש גבולות, ושבירת מיתוסים הם חלק מחיינו. נדמה שהחברה הגלובלית, לא רק בארץ, שמה יותר ויותר דגש על: "לעבוד כמה שפחות ולהרוויח כמה שיותר ומהר".

היום, יותר מתמיד, כסף ופרסום הפכו להיות סמלי ההצלחה ונדמה שהפכנו אותם לערכים. לצערי, חלק מהערכים שנחשבו לפרות הקדושות, נשחטו מזמן.

המרדף אחרי מותגים ו- "15 דקות של תהילה" מתחיל היום כבר בגיל הגן - לפעמים ביוזמתם ובעידודם של ההורים.

כבר הדגשתי את חשיבותה של הדוגמא האישית בחינוך הדור הצעיר. הילדים של היום רואים הורים שאצלם הצלחה נמדדת בכמות הכסף שיש להם, בגודל הג'יפ, בגודל הבית, בכמות משחקי המחשב הכי עדכניים שהם מסוגלים לרכוש לילדיהם, במסיבות יום-הולדת מנקרות עיניים, עם האומנים "הכי עכשוויים" וכו'.

לא פלא שמה שמעניין חלק גדול מהנוער כיום זה בילויים, כסף (ומהר), סמלי סטטוס, מותגים ופרסום.

יתירה מכך - בעולם של היום הילדים חשופים מגיל צעיר מאד לתקשורת ולפרסומות, ולכן מי שהופך עבורם מודל לחיקוי ומושא להערצה הם הידוענים ("סלבס") בעיקר אלה ש"נולדים" מתוכניות הריאליטי הכובשות את המדיה. אותם ידוענים - חלקם לא סיים ביה"ס, חלקם לא שירת בצה"ל, וחלקם מטיף נגד המדינה וערכיה ומזלזל בה.

הנוער לומד דרך הידוענים שהוא מעריץ, שאפשר להצליח בגדול גם בלי למלא את חובותיו הבסיסיים לעצמו ולחברה, ומחקה את התנהגותם.

היום יש כאלה שבעיניהם מי שמתגייס לצבא ומשרת במילואים נחשב "פראיר". הרי היום זו כבר לא בושה לא לשרת בצה"ל, חלק מהמשתמטים אף מתגאה בכך ואפילו מטיף לכך (זוכרים את כוכב נולד 4?) אלה הם "אלילי הנוער" שלנו!

גם הדוגמניות, שחלקן סובלות מבעיות אנורקסיה קשות, הן מודל לחיקוי, ודרכן מועבר לנוער מסר מעוות על יופי, מיניות ונשיות.

ולכן, הורים יקרים - היום יותר מתמיד חשובה הדוגמא האישית שאתם נותנים לילדיכם כבר מגיל הגן. היום יותר מתמיד אתם חייבים להיות הגורם המאזן, המפקח והמבחין בין מציאות לריאליטי, ובין חינוך לערכים לבין חינוך למותגים.

תפקידכם כהורים לעמוד בפרץ!

את ערך הכסף ומשמעות ניהול נכון של תקציב, ניתן להקנות לילד כבר מגיל צעיר באמצעות מתן דמי-כיס:

ניהול דמי הכיס מקנה לילד את ההבנה על ערכו של הכסף ועל הדרכים לנהל אותו. הוא ילמד שכאשר הוא מבזבז את כל דמי הכיס בבת-אחת, יחסר לו כסף לדברים אחרים שירצה במשך השבוע. כאשר נכנסים לחנות צעצועים והוא רוצה, בנוסף לצעצוע שנקנה לו על ידי ההורה, עוד משחק, ניתן להגיד לו "בסדר, אבל זה יהיה על חשבון דמי הכיס שלך". במידה ויעשה נזקים בביה"ס ו/או בבית ישלם על כך מדמי הכיס שלו - כך ילמד לשלם את המחיר על מעשיו. זה מלמד אותו על אחריות, גבולות, חיסכון, לחשוב קדימה, סדרי עדיפויות ועוד. דרך ניהול דמי הכיס – כמה קיבל, כמה הוציא, כמה נשאר בקופה, כמה יהיה לו בשבוע הבא וכו' לומד הילד בדרך עקיפה חשבון וזהו ערך מוסף חשוב. נקווה שדרך ניהול דמי הכיס בגיל צעיר ירכוש הילד כלים לעתיד שיעזרו לו בניהול תקציב גם בבגרותו.

דרך נוספת להקניית ערך הכסף והעבודה, במקום תחושת ה"מגיע לי", ניתן ללמוד מאותם בעלי חברות מבוססות, שלימדו את ילדיהם להתחיל "מלמטה", ולעבור את כל התפקידים בחברה, עד שיגיעו לדרגה הגבוהה ביותר שבה. בדרך זו לומדים הילדים להכיר ולהבין את החברה "מבפנים", להכיר את הנפשות הפועלות ויחסי הגומלין ביניהן, להכיר את הקשיים והבעיות של העובדים ושל המנהלים, וכו'. אחרי מסלול שכזה אף אחד בחברה לא יכול לערער על מעמדם ודרישותיהם. כך מעמיד בעל החברה יורשים רציניים, מצוידים בכישורים משמעותיים לחיים. אני אישית, מעריך מאד דרך חינוכית זו.

יש לדעתי חשיבות רבה לחינוך שלהישגים מגיעים באמצעות עבודה קשה, השקעה והתמדה. כסף אינו ערך בפני עצמו ואינו דבר מובן מאליו.

סיכום פרק ההורים:

הורים!!! אתם ההורים, ומספיק לפחד מילדיכם. אפשר ורצוי להאזין להם, להיות קשוב אליהם, להתייעץ איתם, לחשוב יחד איתם, אך בסופו של דבר - האחריות לחינוכם והתנהגותם היא בראש וראשונה שלכם.
אין להפיל אחריות זו על שום גורם מלבדכם, לטוב ולרע.

דעו כי לגיטימי ואף הכרחי כי תיקחו לידכם בחזרה את הסמכות ההורית, לגיטימי להציב גבולות ולדרוש את קיומם, לגיטימי להגיד "לא" ולגיטימי לתת עונש חינוכי יעיל כאשר הגבולות ששמתם נפרצים.
יש לנקוט עמדה ברורה של אפס סובלנות כלפי אלימות מכל סוג שהוא, וונדליזם, שתייה מוגזמת, נהיגה פרועה, התעללויות באחרים, התעללות בבעלי חיים, שימוש בסמים.

עליכם לשתף פעולה עם המורים, המתמודדים עם ילדיכם במהלך היום, ולתת להם גיבוי מלא. עליכם להפעיל שיקול דעת כהורים ולא כחברים של ילדיכם. קחו בחשבון שהמורים באים במטרה ללמד ולחנך, ולא במטרה להרע או לקלקל לילדיכם. המורים הם באותו הצד של המתרס, עם אינטרסים משותפים לשלכם.
הילדים צריכים לדעת שאתם אוהבים אותם בכל מצב ויחד עם זאת, אתם מכבדים את המורים שלהם, ובמקרה של עימות, תקשיבו לשני הצדדים ולא רק לילדים ותפעילו שיקול דעת בוגר מתוך היותכם הורים, שיודעים להסתכל כמה שלבים קדימה, ולא כחברים.

מחובתכם כהורים, להיות מודעים ללחץ החברתי האדיר המופעל על ילדיכם בבית הספר, במיוחד היום בעידן הרשתות החברתיות (זכרו כי כבר היה מקרה של ילד שהתאבד כתוצאה מהתעללות בו באמצעות הפייסבוק). עליכם להיות עירניים לסימני מצוקה של הילד ולעשות כמיטב יכולתכם לתת בידו את הכלים להתמודדות עם לחץ מסוג זה.

עליכם להודיע לגורמים הרלוונטיים בביה"ס על התנהגות חריגה או מסוכנת שזיהיתם אצל ילדיכם ולדאוג לקבלת עזרה מקצועית במקרה הצורך. אין זו הלשנה אלא עזרה לילד, אין לכם במה להתבייש אלא להיפך – זוהי חובתכם החינוכית.

לצערי, במדינתנו, שלא כמו במדינות נאורות אחרות, אין היום תרבות של לקיחת אחריות אישית.

אנחנו המורים לא מוכנים להיות שק האגרופ שלכם, ההורים!

ואסכם בציטוט מתוך כתבתו של איתי להט, שהתפרסמה בכלכליסט (05/08/10) ומהווה חיזוק לדבריי: "...."איגוד המעסיקים הלאומי", מהארגונים הגדולים באמריקה להשמת אקדמאים, פרסם באחרונה נתוני סקר שנערך בקרב מעסיקים ומרצים באוניברסיטאות, ושבו הללו מתארים צעירים שנולדו אחרי 1982 כעובדים ותלמידים שטחיים, קצרי רוח, לא ממוקדים, ללא יכולת לקבל ביקורת, מחוברים תמידית לאייפוד ולסלולארי ונסמכים ללא הפסק על הוריהם בלימודים ואף באתגרים בעבודה. מחברי הסקר האשימו בכך את הורי הצעירים..."

נספח ג'

אחריות ההורים

להלן רשימה מפורטת של חלק מתחומי אחריות של ההורים כלפי ילדיהם (לא לפי סדר החשיבות).

הקניית ערכים ונימוסים בסיסיים:

1. ללמד אותו לשמור על סדר וניקיון.
2. ללמד אותו נימוסי שולחן (לאכול באמצעות סכו"ם, "לשבת ישר", לא לנגב בבגדים וכו').
3. ללמד אותו להגיד "תודה" "בבקשה" "סליחה".
4. ללמד אותו לקחת אחריות על מעשיו ולשאת בתוצאותיהם - השאיפה היא לתת כמה שיותר חיזוקים חיוביים על מעשים ראויים, אך על מעשים שאינם ראויים יוטלו על הילד סנקציות או עונשים.
5. ללמד אותו לקחת אחריות על עצמו ולהפסיק להאשים אחרים בכישלונותיו.
6. ללמד אותו לשמור על החוק - להבחין בין טוב ורע.
7. ללמד אותו את "חוקי הבית" (מומלץ לרשום אותם בכניסה לבית) וללמד אותו שעליו לשמור עליהם ולקיים אותם.
8. ללמד אותו כיבוד סמכות.
9. לא לאלימות! ללמד לפתור בעיות יום יומיות בהן הוא נתקל באמצעים שונים, אך לא באמצעות אלימות.
10. ללמד את הילד את ההבדל בין תוקפנות ותקיפות (למשל – דיבור תקיף ולא תוקפני).
11. ללמד להתמודד עם כעסים: ללמד אותו לא להרים יד על ההורים ואת המחיר לכך, ללמד אותו "לספור עד עשר" כאשר הוא כועס, לא להתעצבן מהר (למשל אם בארוחת הערב סוגרים את הטלוויזיה), ללמד לתעל כעסים (להוציא אנרגיות שליליות ואגרסיביות בדרכים מועילות).
12. ללמד אותו להתמודד עם כישלונות, רגשי נקמה, רגשי קנאה ורגשי אשם.
13. לטפח בילד ערך עצמי וביטחון עצמי - לשבח אותו כשמגיע לו, להשתמש בחיזוקים חיוביים ולהעביר לו מסרים חיוביים ("אתה חכם", "אתה יפה").
14. לעזור לילד להתגבר על פחדים כמו נטישה, חלומות רעים, וכו'.
15. ללמד אותו נאמנות – להורים, לאחים ולמשפחה בכלל, לחברים, לבעלי חיים, למדינה וכו'.
16. ללמד אותו לאהוב את עצמו ואת משפחתו כולל את אחיו ואחותיו "המעצבנים".
17. ללמד אותו אחריות הדדית בין אחים (לשמור על האח הקטן שלו, לפרגן לו, ללמד אותו דברים חדשים).
18. ללמד אותו אהבת הזולת וכיבוד הזולת - סבלנות וסובלנות, אדיבות, הקשבה, התחשבות באחר ובמגבלותיו: "והדרת פני זקן", "כבד את אביך ואת אמך", "ואהבת לרעך כמוך", "את ששנא עליך אל תעשה לחבריך"...
19. ללמד אותו לכבד את השונה (ילדים ואנשים עם מוגבלויות, תאים משפחתיים שונים וכדומה).

20. ללמד אותו את חשיבות העזרה לזולת: ללמד אותו לעזור לזקנים לחצות כביש, לעזור לעיוור, לעזור לחבר בעת צרה, לעזור ולתמוך בחלש, בחולה.
21. ללמד אותו את חשיבותה של האמת ואת הסכנות שבשקר.
22. ללמד אותו שגם אם כועסים עליו - עדיין מאוד אוהבים אותו.
23. ללמד אותו שמותר לטעות ושניתן ללמוד מטעויות.
24. ללמד אותו להודות בטעויות ולבקש סליחה – זה לא מפחית מכבודו של הילד, אלא מעיד על עוצמה.
25. ללמד אותו לא לגנוב – מאחרים וגם מההורים (אסור לקחת ללא רשות כסף מארנקי ההורים, וכן חפצי ערך אחרים, בתקווה שזה ימנע ממנו בעתיד לקחת את הרכב ללא רשות).
26. ללמד אותו לעמוד בהבטחותיו ולכבד את המילה שלו - ללמוד לעמוד במטלות שהוא מציב לעצמו.
27. ללמד אותו גבולות: ללמד אותו להתמודד עם סירוב - הלגיטימציה להגיד לו "לא" (כמו שלו יש את הלגיטימציה לומר זאת), ללמד אותו גם לקבל "אני לא מרשה".
28. ללמד אותו שאנו ההורים לא מתרגשים מבכי וצעקות גם אם הם נעשים על הרצפה ובקניין.
29. ללמד אותו מהו הביטוי "אחרון ודי" (ההורים הם שקובעים מתי להפסיק).
30. ללמד אותו את רוח ההתנדבות.
31. ללמד אותו כבוד ולאהוב בעלי חיים, "לתת לחיות לחיות", להכיר לו למשל חוות לליטוף חיות.
32. ללמד אותו להקשיב לאחר ולהיות קשוב לאחרים.
33. ללמד אותו שהחיים הם ערך!
34. ללמד אותו ששמחת החיים היא דבר חשוב והכרחי (גם אם נוחת עליו ועל משפחתו, שלא נדע, אסון).
35. ללמד אותו לשתף (בצעצועים-כולל להשאיל צעצועים לחברים, באוכל- "לכבד") .
36. ערך העבודה והכסף:
- לחנך שחפצים נקנים בעמל ובכסף רב ויש לשמור עליהם (למשל ללמד אותו לשמור על הצעצועים שלו, לעטוף מחברות וספרים, לא לקשקש עליהם, ולא להרוס אותם).
 - ללמד לחסוך, להקציב דמי כיס וללמד אותו להסתדר במסגרת התקציב שלו.
 - בגיל מאוחר יותר ללמד אותו לנסות לצבור כסף באמצעות עבודה בשעורים פרטיים, שמרטפות (בייביסיטר), מלצרות.
 - ללמד אותו לא לבזבז כסף, גם אם יש, ובוודאי כשאינ.
 - ללמד אותו שניתן ורצוי לפעמים להתמקח על מחיר.
 - להגביל בקנייה של חפצים, צעצועים, משחקים, אוכל, וכו'.
37. לעודד אותו לשאוף להישגים ולהצלחות.
38. ללמוד להיות מנהיג חיובי ולא שלילי.
39. ללמד אותו לעמוד בלחץ חברתי - ללמד אותו לא להיות חלק מהעדר ולא ללכת בעקבות מנהיג שלילי. מותר להיות שונה, ולא חובה לקנות בדיוק אותו דבר כמו לחבר.
40. לא חובה לקפוץ בראש תמיד (ליצנות), לא חובה להיות תמיד במרכז ובאור הזרקורים.
41. ללמד אותו לדעת לוותר מצד אחד, אך גם לעמוד על שלו מצד שני.
42. ללמד אותו שבמקרים מסוימים לא כדאי להיות עקשן - ללמד אותו שבחיים צריך לדעת גם להתקפל, ולא ללכת עם הראש בקיר.
43. ללמד אותו שיש מצבים בחיים ש- "טוב להיות חכם מאשר צודק".

44. ללמד אותו לא לשמור טינה.
45. לדעת לשחק בחברותא.
46. ללמד אותו לשלוט בכוחו ולא לנצל אותו לרעה.
47. ללמד אותו להבחין בין עיקר וטפל, למשל כאשר הוא ממהר, רצוי שיעסוק רק בדברים החשובים לאותו הרגע – לקבוע סדרי עדיפויות כשהוא מתמודד עם הרבה דברים בו זמנית.
48. ללמד אותו לקבל ביקורת.
49. ללמד אותו לכבד את רצונם של אחרים (למשל לא להחליט עבור ילדים אחרים - מה יאכלו, איפה יעמדו, וכו').
50. ללמד אותו שיש דברים שהוא יכול וצריך להחליט עליהם בעצמו.
51. ללמד אותו לא להקניט.
52. ללמד אותו לסלוח.
53. לעזור לו להיות מקובל בחברה ו/או להתגבר על ביישנות.
54. גמישות: ללמד אותו שיש ימים בחיים שהם לא בדיוק "היום שלו".
55. ללמוד להתמודד עם בעיות בלתי צפויות ביום יום, לאלתר דברים כשצריך.
56. ללמד אותו לתעל תסכולים.
57. ללמד אותו להתמיד.
58. ללמד אותו את חשיבות הבריאות לגוף האדם:
פעילות גופנית, תנועה וקואורדינציה, אוכל בריא, הרגלי שתייה (מים ולא קולה או מיצים ממותקים).
59. חשוב שישאף לנצח, אך גם ידע להפסיד בכבוד.
60. ללמד אותו שלהיעלב זו בחירה שלנו ואפשר לבחור שלא להיעלב.
61. ללמד אותו לקחת את הדברים הטובים והחיוביים מכל דבר, ולא את הדברים הרעים והשליליים.
62. ללמד אותו מהם רגשות ורגישות.
63. ללמד אותו לבטוח בהוריו ולספר להם על דברים שקרו לו גם אם הם לא נעימים.
64. ללמד אותו לא לברוח מהתמודדות (לא לברוח מבעיות ו/או לטאטא אותן מתחת לשטיח).
65. ללמד אותו לא לוותר לעצמו, להתעקש, ולנסות עוד ועוד עד שיצליח.
66. חינוך מיני ברמה הבסיסית הראשונית:
אם הוא שואל איך באים ילדים לעולם, על ההבדלים בין בנים לבנות וכו', אפשר לענות לו באופן כללי, ההסברים צריכים להיות ברמה שהילד עצמו שואל ולא מעבר לכך.
67. יחס לבן/בת זוג: חברה אינם רכוש!! לצערנו שומעים על מקרים שחברה שנפרדת מחבר נפגעת פיזית מכך – זה קשור לחינוך והבנה הנושא שחברה היא לא רכוש. מאוחר יותר בחיים זה יכול להיות מושלך ליחסים בין בעל ואישה.

בטיחות:

1. לדבר על חשיבות ההיגיינה האישית – למשל צחצוח שיניים (קריוס ובקטוס), מקלחות, כינים, התנהגות בשירותים כולל בשירותים ציבוריים, רחיצת ידיים וכו'.
2. ללמד אותו ממה הוא צריך להיזהר (חשמל, כביש, סכין, אש, משחקים מסוכנים, נפצים, זיקוקים, מכשיר מיקרוגל, לא לבלוע מסטיקים, לא לבלוע חרצנים).
3. ללמד אותו לא לדבר עם זרים, לא להכניס זרים הביתה, לא לקחת מתנות מזרים.
4. ללמד אותו שחובה לחגור חגורת בטיחות ("להקליק") במושב האחורי.
5. ללמד אותו בטיחות בדרכים - כיצד נכון ובטוח לחצות כביש - להשתמש תמיד במעבר חציה אם יש, כיצד להתנהג ליד רמזור, להקפיד לחבוש קסדה בזמן רכיבה על אופניים וכו'.
6. ללמד אותו מספרי חירום של המשטרה, מד"א ומכבי אש.
7. ללמד אותו את מספרי הטלפון של ההורים.
8. ללמד אותו את כתובתו וללמד אותו להתמצא באזור מגוריו כך שידע לחזור הביתה מכל מקום בשכונה.
9. ללמד אותו איך להתנהג כאשר הוא נמצא לבד בבית: לא לפתוח את דלת הבית לזרים, לא לשחק באש, לא להדליק את הגז, לא להישען על חלון, וכו'.
10. ללמד אותו שאסור לו להעביר לאחרים - באמצעות המחשב או בכל דרך אחרת - פרטים על משפחתו כמו מספרי טלפון, כתובת, מקום עבודת ההורים וכו'.
11. ללמד אותו על סכנות האינטרנט וללמדו מהי גלישה בטוחה.
12. ללמד אותו לא להתפתות לכל מיני "זכיות" בטלפון ו/או באינטרנט.

הרגלים וכישורים:

1. דייקנות: ללמד אותו לעמוד בלוחות זמנים, לא לאחר.
2. ללמד לעזור ולבצע מטלות בבית: "להחזיר למקום", להוריד מהשולחן, לסדר את החדר, ללמד אותו לרחוץ כלים, לעשות ספונג'ה, לזרוק לכביסה, להפעיל מדיח, להפעיל מכונת כביסה, להפעיל שואב אבק, ללמד אותו לגהץ.
3. לעזור בעבודות של מבוגרים הדורשות "מאמץ" - כמו לרחוץ את הרכב, לשתול ולעבוד בגינה, להוריד את הכלב, להוריד את הזבל.
4. ללמד אותו לא לתת לחברים לפגוע בחפציו או לקלקל אותם ואחרי שגומרים לשחק כולם מסדרים.
5. ללמד אותו לדעת להעסיק את עצמו.
6. ללמד אותו לדעת להציג, לעמוד ולספר חידה/בדיחה מול המשפחה להיות מוכן לצחוק על עצמו, ובדרך זו להקנות לו בטחון עצמי.
7. ללמד אותו להתרכז במשחק ו/או בשעורי בית, וזאת למרות שיש רעשים חיצוניים וגירויים חיצוניים.

הרחבת אופקים ורכישת ידע:

1. לחשוף אותו לאומנויות בתחומים שונים ומגוונים כמו שירה, מוזיקה וקצב, מחול וריקודים, הצגות, סרטים.
2. ללמד אותו להקשיב לסיפורים, ודרך זה לאהוב קריאה.
3. לדרבן אותו להשתתף בחוגים הקשורים לספורט ואומנויות לחימה (משחקי כדור, ג'ודו, קראטה, שחיה וכו') זאת כדי להעביר לו ערכים כמו משמעת עצמית, כבוד ליריב, ולהגדיל את בטחונו העצמי.
4. ללמד אותו צבעים.
5. ללמד אותו התאמות בלבוש.
6. ללמד אותו לשחות.
7. ללמד אותו לרכב על אופניים.
8. ללמד אותו דברים טכניים - כמו שימוש במברג ובפטיש כמו פירוק והרכבה של חלקים.
9. ללמד אותו את הצורות המישוריות והמרחביות.
10. ללמד אותו להרכיב פאזלים.
11. ללמד אותו לדעת לבחור ירקות ופירות.
12. ללמד אותו להשוות מחירים לפני קנייה.
13. ללמד אותו את אהבת הארץ, להכיר מקומות שונים בארץ, ואת מורשת הארץ.
14. ללמד אותו אהבת טיולים, טבע, ולעשות כיף.
15. ללמד אותו שמות של פרחים ועצים.